

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Palestra 50/11-12(575-576), 247-252

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

Przeгляд orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

I. Prawo materialne

1. ROSZCZENIE O ZWROT NAKŁADÓW ULEPSZAJĄCYCH DOKONANYCH PRZEZ DZIERŻAWCĘ

Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 30 września 2005 r., III CZP 50/05, w następujący sposób rozstrzyga zagadnienie prawne przedstawione przez skład „zwykły”, czy w przypadku zbycia rzeczy dzierżawionej w czasie trwania dzierżawy (art. 678 § 1 w zw. z art. 694 k.c.) dzierżawca, który ulepszył rzecz dzierżawioną, ma roszczenie o zwrot nakładów do zbywcy, czy do nabywcy: **Dzierżawca, który ulepszył rzecz dzierżawioną przed jej zbyciem, ma roszczenie do nabywcy.**

Praktyczne znaczenie, a tym samym doniosłość tej uchwały jest niewątpliwa, ale rozwiązanie przyjęte w uchwale wywoła prawdopodobnie dyskusję. Dzierżawa jest często spotykaną postacią prawną władania rzeczami, zwłaszcza nieruchomościami i przedsiębiorstwami. Eksploatacja ich pociąga potrzebę modernizacji lub remontów połączonych z modernizacją. Nabywca może jednak w chwili nabycia nie znać historii budowli i nie mieć wiedzy o dokonywaniu w przeszłości nakładów ulepszących, dlatego może być zaskoczony odpowiedzialnością za nakłady, które po połączeniu z rzeczą nie były przedmiotem oddzielnej kalkulacji ceny. Dalsze trudności mogą wynikać z ustaleniem terminu przedawnienia roszczeń np. ze względu na występujące przerwy jego biegu przed zbyciem rzeczy.

2. ROSZCZENIE ODSZKODOWAWCZE WŁAŚCICIELA LOKALU Z TYTUŁU NIEZAPEWNIENIA LOKALU SOCJALNEGO

Wyrok z 26 października 2005 r. V CK 280/05 dotyczy podstawy odpowiedzialności gminy wobec spółdzielni mieszkaniowej za szkodę wyrządzoną przez niedostarczenie eksmitowanemu członkowi spółdzielni lokalu socjalnego.

Sądy obydwu instancji nie miały wątpliwości, że podstawę tej odpowiedzialności za szkodę równą wysokości niezapłaconego czynszu za lata 1999–2001 włącznie stanowi art. 471 k.c.

Sąd Najwyższy uwzględnił kasację gminy wskazującą jako podstawę naruszenie tego przepisu i uchylił zaskarżony wyrok, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji, wyrażając pogląd, że podstawę taką od 1 stycznia 2002 r. stanowi art. 18 ust. 4 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego w znaczeniu wyłożonym przez Sąd Najwyższy w uchwale z 16 kwietnia 2003 r., III CZP 22/03, OSNC 2004, z. 2, poz. 19 stwierdzającej, że wysokość roszczenia odszkodowawczego, przysługującego właścicielowi lokalu od gminy (art. 18 ust. 4 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, Dz.U. Nr 71, poz. 733 ze zm.), stanowi różnica między odszkodowaniem, jakie mógłby on otrzymać na podstawie art. 18 ust. 2 tej ustawy, a należnym od byłego lokatora uprawnionego do lokalu socjalnego.

Natomiast przed wejściem w życie tego przepisu odpowiedzialność gminy za wykonywanie zadań publicznych, z zakresu użyteczności publicznej kształtowała się na podstawie art. 420¹ § 1 i 2 k.c. Przepis art. 18 ust. 4 ze względu na odsunięcie w czasie jego wejścia w życie nie działa wstecz i nie rozciąga się na zdarzenia [stosunki prawne – jak stanowi art. 27 ust. 1 ustawy o ochronie praw lokatorów (...)].

3. PODSTAWA WYKREŚLENIA HIPOTEKI PRZYMUSOWEJ W RAZIE ZBYCIA NIERUCHOMOŚCI PRZEZ SYNDYKA

Postanowienie z 26 października 2005 r. V CK 756/04 oddalające kasację od postanowienia uchylającego wpis – wykreślenie hipoteki przymusowej zostało wydane w sprawie o prostym stanie faktycznym. W toku wszczętego pod rządem pr. upadł. z 1934 r. postępowania upadłościowego spółki B1, wierzycieli skutecznie zgłosili: spółka B2 oraz bank, na rzecz którego była wpisana hipoteka przymusowa na użytkowaniu wieczystym i budynkach wchodzących do masy upadłości. Rada wierzycieli upadłej spółki zezwoliła na sprzedaż tego mienia z wolnej ręki. Wobec tego syndyk masy upadłości zawarł z wierzycielem B2 umowę (w formie aktu notarialnego) przejęcia użytkowania wieczystego i budynków w zamian za wierzycielności B2. Spółka-nabywczyni wystąpiła zatem o wykreślenie hipoteki drugiego wierzyciela, powołując się na art. 120 pr. upadł. odsyłający w zakresie skutków sprzedaży do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu egzekucyjnym, tj. nabycia bez obciążeń (art. 879 k.p.c.) i wygaśnięcia praw ciężących na nieruchomości (art. 1000 § 1 k.p.c.). Sąd prowadzący księgę wieczystą wykreślił tę hipotekę, natomiast sąd okręgowy rozpoznający apelację banku uchylił wpis wykreślenia „przywracając” hipotekę. Sąd Najwyższy po rozpoznaniu kasacji obydwu stron umowy przejęcia nieruchomości oddalił je wyrażając pogląd, że **skutki art. 120 § 1 pr. upadł. w postaci wygaśnięcia praw obciążających ustalone na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym są ograniczone celem tego postępowania, tj. zaspokojenia wierzycieli. Dlatego należy brać pod rozwagę również art. 1003 k.p.c. wymagający zapłacenia całej ceny w gotówce albo sporządzenia planu podziału i to samo dotyczy sprzedaży w postępowaniu upadłościowym.**

4. ZAWARCIE UMOWY O UDZIELENIE ZAMÓWIENIA PUBLICZNEGO

W ostatnim czasie zostały podjęte dwie uchwały w przedmiocie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego.

a) uchwała z 14 października 2005 r., III CZP 73/05 stwierdza: „**Zawarcie przez zamawiającego z wykonawcą umowy na wykonanie prac stanowiących przedmiot zamówienia publicznego nie stanowi przeszkody w rozpoznaniu przez sąd skargi na orzeczenie Zespołu arbitrów, wydane po rozpoznaniu odwołania innego uczestnika przetargu, chyba że umowa została wykonana**”,

b) uchwała z 21 października 2005 r., III CZP 74/05 ma treść następującą: „**W postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego zamawiający bada skuteczność dokonanego przez oferenta – na podstawie art. 96 ust. 4 ustawy z 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz.U. Nr 19, poz. 177 ze zm.) – zastrzeżenia dotyczącego zakazu udostępniania informacji potwierdzających spełnienie wymagań wynikających ze specyfikacji istotnych warunków zamówienia. Następstwem stwierdzenia bezskuteczności zastrzeżenia, o którym mowa w art. 96 ust. 4 tej ustawy, jest wyłączenie zakazu ujawniania zastrzeżonych informacji**”.

Pierwsza z wymienionych uchwał rozwiązuje kolizję dwóch norm:

a) zakazującej zawarcia umowy przed rozstrzygnięciem protestu m.in. przez wydanie wyroku zespołu arbitrów [art. 182 ust. 2 pkt 2 lit. a prawa o zamówieniach (...)], określającej a *contrario* chwilę dopuszczalności zawarcia umowy i pominięcia zastrzeżeń przegranych wykonawców,

b) przyznającej prawo wniesienia skargi do sądu powszechnego na wyrok zespołu arbitrów (art. 194 ust. 1).

Rozwiązanie przyjęte przez Sąd Najwyższy jest słuszne, a odmienne stanowisko pozbawiałoby znaczenia uprawnienie do wniesienia skargi, jednak wykorzystanie tego uprawnienia jest uzależnione od koncepcji ciężaru dowodu odnośnie do „wykonania umowy”. Należałoby konsekwentnie przyjąć, że spoczywa on na zamawiającym, jeżeli w celu utrzymania jej ważności zagrożonej skargą będzie dążył do umorzenia postępowania.

Druga uchwała dotyczy istotnego zagadnienia tajemnicy przedsiębiorstwa. Ponieważ ma ona (tajemnica) wartość ekonomiczną (por. art. 11 ust. 4 ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji), wykonawcy mogą zastrzec zakaz jej udostępniania, tzn. ujawniania, ponieważ protokół dokumentujący postępowanie o udzielenie zamówienia (nawet z załącznikami) jest jawny [art. 96 ust. 3 prawa o zamówieniach (...)]. Zrozumiałe, że w warunkach konkurencji wykonawca chciałby uzyskać zamówienie i ujawnić jak najmniej danych o sobie. Dlatego powstała wątpliwość, do kogo należy ocena skuteczności poczynionych przez niego zastrzeżeń. Uchwała potwierdza zapatrywanie, że pierwszorzędną wartością jest przejrzystość i konkurencyjność w dostępie do funduszy publicznych. Dlatego wykonawca musi liczyć się z ograniczeniem (w granicach prawa) prywatności jego przedsiębiorstwa.

II. Postępowanie cywilne

1. ROZSTRZYGANIE O WYKONYWANIU WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Sąd drugiej instancji powziął wątpliwość, czy spór o kontakty rodziców z małoletnimi dziećmi powinien być rozstrzygany przez sąd, przed którym toczy się sprawa o rozwód. Wątpliwość powstała zapewne pod wpływem poglądów (np. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 25 lutego 2005 r., I Acz 398/05), jakoby zakres kognicji sądu w sprawie o rozwód, wyznaczony art. 58 k.r.o. i art. 445¹ k.p.c., nie obejmował rozstrzygnięcia o sposobie i terminie kontaktów małżonków z małoletnimi dziećmi. Druga wątpliwość doty-

czyła kwestii, czy dopuszczalne jest zawarcie ugody w sprawie o ustalenie kontaktów rodziców z dziećmi.

Zauważmy, że art. 445¹ § 2 k.p.c. uchwalony jeszcze 2 lipca 2004 r. stanowi w zdaniu pierwszym, że „Postępowanie w sprawie dotyczącej władzy rodzicielskiej wszczęte przed wytoczeniem powództwa o rozwód lub o separację ulega z urzędu zawieszeniu, a o władzy rodzicielskiej przez cały czas trwania sprawy o rozwód lub o separację sąd orzeka w postępowaniu zabezpieczającym”.

Nie można było zatem oczekiwać innej uchwały niż podjęta w dniu 21 października 2005 r., sygn. III CZP 75/05: **„Postępowanie o uregulowanie osobistych kontaktów rodziców, będących małżonkami, z ich małoletnim dzieckiem ulega z urzędu zawieszeniu z chwilą wytoczenia powództwa o rozwiązanie przez rozwód małżeństwa jego rodziców. Dopuszczalne jest zawarcie ugody w sprawie o uregulowanie osobistych kontaktów rodziców z ich małoletnim dzieckiem”**.

Treść przedstawionego zagadnienia budzi jednak refleksje nad przyczynami tak daleko posuniętej niepewności w stosowaniu prawa, że dopuszczalność zawarcia ugody między rodzicami odnośnie do kontaktów z małoletnimi dziećmi, tj. spontanicznego aktu zakończenia sporu, urasta do rangi zagadnienia prawnego...

2. LEGITYMACJA PROCESOWA W RAZIE UPADŁOŚCI SZKOŁY WYŻSZEJ

W sprawie chodziło o wyższą szkołę zawodową, do której mają zastosowanie przepisy ustawy z 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 ze zm.). Uczelnia taka ma swego założyciela, którym może być osoba fizyczna lub prawna; sposób jej likwidacji określa statut (art. 17 ust. 2 ustawy). W tymże akcie postanowiono, że po zakończeniu postępowania likwidacyjnego założyciel przejmuje prawa majątkowe szkoły. W rozpoznawanej sprawie – jak można wnioskować z treści pytania i uchwały – po zakończeniu likwidacji założyciel zbył przez czynność prawną przejęte prawa innej osobie prawnej, która jednak również zbankrutowała i ogłoszono jej upadłość, z tym że wcześniej (przed ogłoszeniem upadłości), niefortunna nabywczyni wytoczyła powództwo o ustalenie skuteczności nabycia. Sąd Apelacyjny rozpoznający apelację przedstawił zagadnienie prawne, kto jest legitymowany w procesie: nabywca czy syndyk masy upadłości.

Uchwała Sądu Najwyższego z 21 października 2005 r., III CZP 77/05 stwierdza, że **„W wypadku postawienia w stan likwidacji niepaństwowej wyższej szkoły zawodowej, której statut przewiduje przejęcie praw majątkowych przez jej założyciela po zakończeniu postępowania likwidacyjnego, legitymacja procesowa – w sprawie z powództwa o ustalenie nabycia praw założyciela tej uczelni, wszczętej przed ogłoszeniem upadłości nabywcy tych praw na podstawie prawa upadłościowego z 1934 r. – przysługuje syndykowi masy upadłości w postępowaniu dotyczącym mienia wchodzącego w skład masy upadłości”**.

3. DOPUSZCZALNOŚĆ SUBSTYTUCJI PEŁNOMOCNIKA W PROCESIE CYWILNYM

Z art. 21 ustawy o radcach prawnych wynika dopuszczalność udzielenia dalszego pełnomocnictwa (substytucji) również adwokatowi, a także aplikantowi radcowskiemu. Natomiast art. 25 ustawy Prawo o adwokaturze przewiduje udzielenie substytucji bez wskazania adresata. Ze względu na przedmiot unormowania jest oczywiste, że substytutem adwokata może być inny adwokat, a w określonych dalej wypadkach upoważnienie może być również udzielone aplikantowi adwokackiemu. W tym stanie powstała wątpliwość, czy umoco-

wanie do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu (art. 91 pkt 3 k.p.c.) obejmuje substytucje międzykorporacyjne.

Zagadnienie prawne dotyczące tylko relacji między adwokatem a radcą prawnym w postępowaniu cywilnym rozstrzygnięte zostało uchwałą z 14 października 2005 r., III CZP 70/05 wyjaśniająca, że **„Adwokat będący pełnomocnikiem procesowym w postępowaniu cywilnym może udzielić dalszego pełnomocnictwa radcy prawnemu”**.

4. DOWODZENIE W POSTĘPOWANIU NAKAZOWYM

Sąd Apelacyjny podniósł dwa zagadnienia rozpoznane i zakończone podjęciem uchwały w dniu 13 października 2005 r., III CZP 56/05:

a) czy wymóg (art. 493 § 3 k.p.c.) udowodnienia przez pozwanego wierzitelności przedstawionych do potrącenia z wierzitelności dochodzonej przez powoda, wyłącznie dokumentami, o których mowa w art. 485 k.p.c. dotyczy także sytuacji, w której potrącenie zostało dokonane przed wszczęciem procesu,

b) komu (cedentowi czy cesjonariuszowi) powinien złożyć dłużnik oświadczenie o potrąceniu, jeżeli otrzymał już zawiadomienie o przelewie.

Sąd Najwyższy wyjaśnił w uchwale, iż **„Przewidziane w art. 493 § 3 k.p.c. wymaganie udowodnienia wierzitelności przedstawionej do potrącenia dokumentami wskazanymi w art. 485 k.p.c. nie dotyczy sytuacji, w której do potrącenia doszło przed doręczeniem pozwanemu nakazu zapłaty i pozwu”**.

Odmówiono natomiast podjęcia uchwały co do drugiego zagadnienia.

5. SKUTKI ZAJĘCIA UDZIAŁÓW W SPÓŁCE

Uchwała z 14 września 2005 r., III CZP 57/05 stwierdza, że **„z mocy egzekucyjnego zajęcia udziałów dłużnika w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością wierzyciel nie może wykonywać uprawnień współników do uczestnictwa w zgromadzeniu współników i do głosowania nad uchwałami podejmowanymi przez współników”**. Odmówiono odpowiedzi na dalsze zagadnienie, czy sąd rejestrowy, w sytuacji gdy zajęcie egzekucyjne nie precyzuje ilości udziałów, władny jest do czynienia ustaleń w tym zakresie.

Należy zwrócić uwagę, że Sąd Najwyższy wyjaśnił jedynie skutki zajęcia egzekucyjnego, a nie innych zdarzeń, np. ustanowienia zastawu rejestrowego na udziałach lub przejścia ich na własność.

6. LEGITYMACJA PROKURATORA

W uchwale z 14 września 2005 r., III CZP 58/05 Sąd Najwyższy w następujący sposób rozstrzygnął zagadnienie prawne dotyczące legitymacji prokuratora do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania o pozbawienie prawa prowadzenia działalności gospodarczej: **„Prokurator jest legitymowany do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania w sprawie o pozbawienie prawa prowadzenia działalności gospodarczej na swój rachunek oraz pełnienie funkcji członka rady nadzorczej, reprezentanta lub pełnomocnika w spółce handlowej, przedsiębiorstwie państwowym, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszeniu (art. 373–377 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.)”**.

7. OPŁATY EGZEKUCYJNE

Ustawą z 18 września 2001 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2001 r. Nr 130, poz. 1452) zmieniono art.

45 ust. 2, nadając mu brzmienie „Za dokonaną egzekucję świadczeń pieniężnych komornik pobiera od dłużnika opłatę stosunkową w wysokości 15% wartości wyegzekwowanego roszczenia”. W art. 8 ust. 1 Przepis intertemporalny postanowiono, że do czynności egzekucyjnych oraz wykonywania orzeczeń sądowych o zabezpieczenie roszczenia, rozpoczętych przed wejściem w życie ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe.

Na tym tle powstała wątpliwość, jakie opłaty (wyższe – 21%, czy obniżone do 15%) pobiera się w toku egzekucji alimentów, które przez długi czas mogą być objęte jednym tytułem wykonawczym.

W dniu 12 października 2005 r. Sąd Najwyższy podjął zatem uchwałę sygn. III CZP 63/05: „**W toku egzekucji alimentów wszczętej przed 1 stycznia 2002 r. i prowadzonej pod rządem ustawy z 18 września 2001 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. Nr 130, poz. 1452) komornik – od daty wejścia w życie tej ustawy – stosuje jej przepisy w zakresie pobieranej opłaty stosunkowej**”. Można dodać na marginesie, że w obecnym ustroju urzędu komornika sądowego, zbliżonym do wykonywania na własny rachunek działalności gospodarczej, opłata stosunkowa jest powszechna i obowiązek jej uiszczenia ma również Skarb Państwa, w tym sąd wydający polecenie ściągnięcia prawomocnie ustalonych należności (por. w tym przedmiocie uchwałę SN z 29 września 2005 r., III CZP 61/05).

Jeszcze inne wątpliwości przedstawił sąd okręgowy rozpoznający skargę Skarbu Państwa – Prokuratora Rejonowego na czynność komornika w zakresie opłaty stosunkowej w postępowaniu zabezpieczającym, skutecznym tylko częściowo. Chodziło o rozstrzygnięcie, czy opłata należy się komornikowi za działanie czy za rezultat. Oto treść uchwały z 29 września 2005 r., III CZP 60/05: „**W razie częściowego wykonania orzeczenia o zabezpieczeniu roszczenia opłatę przewidzianą w art. 45 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji w brzmieniu obowiązującym przed dniem 13 listopada 2004 r., (Dz.U. Nr 132, poz. 882 ze zm.) pobiera się od wartości przedmiotu faktycznego zabezpieczenia**”.

8. ZARZUTY APELACJI

Zagadnienie prawne rozstrzygnięte uchwałą z 27 października 2005 r., III CZP 55/05, dotyczyło dopuszczalności podniesienia w apelacji odpowiednich zarzutów przez stronę, która dostrzegła naruszenie swoich praw przez prowadzenie postępowania dowodowego naruszającego art. 495 § 3 k.p.c. i art. 232 k.p.c.

Sąd Najwyższy uchwalil: „**Strona nie może skutecznie zarzucać w apelacji uchybienia przez sąd pierwszej instancji przepisom postępowania, polegającego na wydaniu postanowienia, które może być zmienione lub uchylone stosownie do okoliczności, jeżeli nie zwróciła uwagi sądu na to uchybienie w toku posiedzenia, a w razie nieobecności – na najbliższym posiedzeniu, chyba że niezgłoszenie zastrzeżenia nastąpiło bez jej winy (art. 162 k.p.c.)**”.

9. WYMAGANIA PISMA PROCESOWEGO

Uchwałą z 27 października 2005 r., III CZP 65/05 i postanowienie z 26 października 2005 r., V CZ 121/05 dotyczą tego samego zagadnienia: obowiązku doręczania przeciwnikowi w sprawach gospodarczych odpisu wniosku o sporządzenie uzasadnienia. Ponieważ stanowiska składów w obydwu sprawach były jednakowe, przytoczymy treść uchwały: „**Przewidziany w art. 479° § 1 zdanie drugie k.p.c. obowiązek dołączenia do pisma procesowego wniesionego do sądu dowodu doręczenia drugiej stronie odpisu tego pisma albo dowodu wysłania go listem poleconym nie dotyczy wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku (art. 328 § 1 k.p.c.)**”.